

ského života, nebudeme-li rozvíjet úvahy obrazně řečeno spadající do sféry sociologie tvorby a užití národního důchodu, sociologie investic, výrobní a nevýrobní potřeby apod., stěží se dobereme podstatných momentů veškerých sociálních procesů. Není nadále možné, aby „nominálně“ identické kategorie, například vztahů, činností, potřeb apod., měly různé „reálné“ významy v různých vědních disciplínách. A zde je podle mého názoru velmi zásadní imperativ pro sociologické práce mající ambici postihnout problematiku sociálních procesů: ekonomické kategorie, ekonomické obsahy studovaných jevů a procesů nesmí být „černou schránkou“, „externalitou“ sociologických úvah, ale naopak: určitý stupeň jejich aktivního osvojení je nejen podmínkou práce sociologa, ale – řekl bych – mimořádnou hybnou silou inspirace v procesech dalšího poznání. Stejně tak na druhé straně je nutné soustavně usilovat o další rozvoj poznání sociálního rozvoje (jako složité soustavy sociálních procesů) jako specifického zdroje rozvoje ekonomické teorie i ekonomického růstu společnosti. V tomto ohledu přináší recenzovaná práce řadu významných poznatků a podnětů. Interdisciplinarita je i v současných společenských vědách nezbytná pro to, abychom se dobrali skutečně nových a prakticky využitelných poznatků o povaze a zákonitostech průběhu sociálních procesů. Řekl bych v této souvislosti, že dosavadní dělba vědecké práce se dostala do rozporu s reálným životem a reálnými potřebami dalšího rozvoje společenské praxe. Interdisciplinarita proto nemůže být „hluchou“ a pomíjivou módou, ale v pravém slova smyslu potřebou: tradiční „externality“ tradičních vědních disciplín se musí právě interdisciplinárním a řekl bych spíše „transdisciplinárním“ úsilím transformovat do „internalit“ komplexních vědních přístupů.

Povaha a podstata sociálních procesů je postižitelná aktivním pokračováním a překonáváním tradičních hranic vědecké dělby práce, jejíž poznávací význam se v současných historických podmínkách již vyčerpal.

Uvádím tyto myšlenky jako určitou ilustraci inspirací, které přináší četba recenzované publikace. Autorovo tvořivé úsilí je nutno vysoce ocenit, současně je nutné vybídnout naši sociologickou frontu k nikoli pouze souhlasné pasivní, ale aktivní dialektické recepci nastolených problémů a k jejich novým hlubším řešením. Nesporný význam má práce pro objasnění předmětu marxistické sociologie v rovině didaktické. Je pokusem o vymezení specifiky a jádra zájmu této vědy.

Je nesporné, že Zichova práce se zařadí mezi významná díla naší sociologické produkce. Spolupodílil se na vzniku nových progresivních proudů v našem sociologickém poznání, úzce spjatém s kvalitativně náročnějšími potřebami další výstavby rozvinuté socialistické společnosti v naší zemi i v širších měřítkách.

František Charvát

B. Němec — D. Holda: Rozvoj osobnosti v podmínkách budování rozvinuté socialistické společnosti

Praha, Svoboda 1986, 181 s.

Vznik a rozvoj socialismu je organicky spojen s rozvíjením aktivity subjektivního činitele. Současné úkoly — urychlení sociálně ekonomického rozvoje socialistické společnosti — zdůrazňují význam subjektivního činitele větší měrou, než tomu bylo dříve.

Lze proto jen uvítat, že v nakladatelství Svoboda vyšla publikace, která se zabývá problematikou rozvoje osobnosti, a to v současných podmínkách vývoje socialistické společnosti. Autoři B. Němec a D. Holda přistoupili ke zvolenému tématu poměrně široce, s výraznou snahou postihnout a analyzovat základní podmínky, které proces utváření osobnosti, socialistické osobnosti, podstatným způsobem ovlivňují. Po stručném a kritickém rozboru některých nesprávných a zjednodušujících přístupů a názorů, zejména v buržoazní teorii, výtýčují hlavní teoreticko-metodologická východiska marxistické analýzy a koncepce zvoleného tématu.

V této koncepci má zásadní význam uplatnění konkrétní historického přístupu, zejména poznatků o významu společensko-ekonomické formace. Podstatným rysem posuzované práce je snaha spojit výklad osobnosti člověka s konkrétními společenskými podmínkami, zejména celkovým společenským systémem, v němž proces utváření osobnosti probíhá. Značnou pozornost věnují srovnání podmínek za kapitalismu a socialismu, to pak umožňuje přesněji odhalovat specifiky zkoumaného problému. Docházejí k závěru: „Při srovnání různých společensko-ekonomických formací konstatujeme kvalitativně zásadní rozdíly společenských podmínek. Obdobně lze identifikovat zásadní rozdíly, řekněme, typických osobností, které existují v těchto odliš-

ných společensko-ekonomických systémech“ (s. 27). V další části textu pak doplňují, že proces utváření hlavních typů osobnosti, zejména za socialismu, se nerealizuje automaticky.

Při rozboru problematiky socialistické osobnosti se v publikaci rozlišují dvě základní metodologické roviny. První je zaměřena především na určení těch stránek osobnosti, jež vypovídají o shodných obecných rysech rozvoje osobnosti v podmínkách socialismu, a jejich cílem je zjištění dosaženého stupně rozvoje socialistické osobnosti. Druhá rovina zahrnuje analýzu typů osobnostního zaměření v socialismu v návaznosti na jeho neantagonistické rozpory (s. 29).

Uvedené dvě metodologické roviny vycházejí z obecného poznatku, že za socialismu (ve srovnání s kapitalismem) je výraznější homogenita typů osobnosti. Tento celkově správný poznatek je pak charakterizován v dalších částech publikace (většinou však v obecné poloze). Hlubší výklad problematiky by ovšem vyžadoval podrobnější charakteristiku různých typů osobnosti, například v současné etapě vývoje socialismu, včetně charakteristiky společných a rozdílných rysů a jejich úlohy jak v rozvoji osobnosti člověka, tak v rozvoji společnosti jako celku. Autoři oprávněně docházejí k závěru, že proces homogenity je hlavní (aniž podceňují momenty diferencovanosti).

V úvodní části publikace jsou vymezeny základní používané pojmy (člověk, osobnost, individuum apod.), přičemž uvedené charakteristiky mají funkční charakter, nejsou samoučelné. Pokud jde o určení pojmu všestranně rozvinutá, harmonická osobnost v socialistické společnosti — autoři zcela právem zdůrazňují, že abstraktní, frázovitě opakování tohoto pojmu, bez přesnějšího určení nezbytných konkrétních etap a přístupových cest k jejímu postupnému uskutečňování, je jednou z příčin, že takto abstraktně prezentovaný cíl je málo zřetelný a jeví se jako utopický (s. 177).

Vlastní rozbor problému se pak soustřeďuje na hlavní podmínky a společenské procesy v současné socialistické společnosti, jako je proces realizace vědeckotechnického pokroku, přechodu od extenzivního typu k intenzivnímu typu rozvoje, utváření socialistického společenského vědomí atd. Značná pozornost je věnována problematice neantagonistických rozporů a jejich významu pro rozvoj socialistické společnosti i osobnosti (viz kap. 4). V této části je výklad soustředěn především na subjektivní aspekty realizace vědeckotechnického rozvoje, na rozpor mezi individuálním a společenským zejména ve vztahu k formování socialistického způsobu života a na problematiku boje proti maloměšťačtví, přežitkům a protisociálnímu jevům.

Na několika místech se autoři zabývají otázkami potřeb a zájmů (např. ve druhé a ve čtvrté kapitole). Konstatují, že „zájmová stránka má při formování společenského vědomí ústřední význam“ a dodávají, že „právě z hlediska této stránky je patrná určující, objektivně determinující úloha společenské základny ve vztahu ke společenskému vědomí“ (s. 48). Ve 4. kapitole je pak zdůrazněna otázka utváření potřeb, jejich struktury, dialektika potřeb a zájmů a jejich úlohy v utváření člověka (s. 119).

V této souvislosti je možné doplnit, že v hodnocení podmínek, v nichž člověk žije, vystupují pro jednotlivce (ale i pro skupiny) do popředí určité stránky společenských jevů a procesů, především ty, které jsou předmětem zájmu či potřeby subjektu. Tyto, v podstatě filozofické poznatky jsou v analýze osobnosti, zejména v empirických výzkumech, poměrně málo respektovány. Proto považuji za správné tvrzení, že jedinec „volí z obsahu společenského vědomí ty hodnoty, názory a poznatky, které považuje z hlediska svých konkrétních životních podmínek a zkušeností za přijatelné a užitečné“ (s. 143).

Cenné jsou i poznatky vztahující se k světonázorovým otázkám a zejména k problematice přesvědčení. Je třeba plně souhlasit s tvrzením, že „v rámci světonázorových otázek je zvlášť třeba řešit problém praktického osvojování si socialistického přesvědčení, socialistické morálky... nemůže jít jen o pouhé verbální osvojení pouček marxismu-leninismu a jeho dalších prvků, kdy není pozitivně zasaženo přesvědčení a každodenní jednání osobnosti“ (s. 158).

Positivním rysem publikace je, že autoři se zabývají aktuální problematikou a nevyhýbají se tzv. ožehavým otázkám. Jsou si plně vědomi složitosti zkoumané problematiky, včetně jejích rozporných stránek. To jim umožňuje odhalit různost tendencí v naší společnosti, jejich zdrojů, souvislostí i důsledků.

Při zpracování tématu byly bohatě využity jak dosavadní teoretické a metodologické poznatky, tak i výsledky výzkumů, převážně empirické povahy. Závěrem můžeme vyslovit přesvědčení, že recenzovaná práce svým obsahem a způsobem zpracování nalezne příznivou odezvu u širší čtenářské veřejnosti.

Rudolf Franěk